

Оля ГНАТЮК

УКРАЇНСЬКИЙ ПОРТРЕТ В ІНТЕР'ЄРІ XX СТОЛІТТЯ

Bogumiła Berdychowska. Ukraina: ludzie i
książki, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, 2006, 192 s.
[Україна: люди й книжки]

Богуміла Бердиховська відома українському читачеві не тільки як неперевершений знавець українського політикуму та невтомний аніматор польсько-українського порозуміння, але і як автор та упорядник книжок, без яких важко сьогодні було б говорити, зокрема про роль «Культури» Єжи Гедройця у польсько-українських взаєминах і його значення для окреслення сучасної польської східної політики. «Україна: люди й книжки» – це видання, яке підсумовує ту частину її публікацій, що присвячена перетині української культури та історії. До книжки Богуміли Бердиховської ввійшли тексти, які об'єднує не тільки загальна тема: Україна XX століття, а й спосіб опису – динамічний портрет. Недаремно на обкладинці вміщено проект вітражу Алли Горської, Панаса Заливахи, Людмили Семикіної та Галини Зубченко з зображенням гнівного Шевченка: адже саме таких українців – волелюбних та одержимих, – зображує авторка. Вона представляє долі тих, хто кинув виклик червоному і чорному тоталітаризму. Серед її героїв знайдемо передовсім емігрантів та дисидентів, зокрема, патріарха українського лібералізму Богдана Осадчука і патріарха української есеїстики Юрія Шереха-Шевельова; майстра історичної есеїстики Івана Лисяка-Рудницького; поета XX століття Василя Стуса й *spiritus movens* українського шістдесятництва художницю Аллу Горську; сучасницю і соратницю письменників покоління Розстріляного відродження Надію Суровцеву; правозахисника і публічного діяча Мирослава Мариновича; першого президента відродженого Могиллянського Університету В'ячеслава Брюховецького. Долі їхні різні та непрості, як складною була найновіша історія України. Авторка, однак, зуміла

знайти спільний знаменник для своїх героїв – яскраву особистість і незалежність мислення, що стали передумовою їхньої здатності протистояти панівним ідеологіям. Лише деякі з них дочекалися визнання в незалежній Україні, більшість; попри їхні заслуги, – не удостоїлася цього. Дехто, як, скажімо, Надія Суровцева чи о. Антін Навольський – відомі лише у вузьких колах. Богуміла Бердиховська зуміла побачити й показати у своїх героях те, що стало змістом їхнього життя.

Один з найцікавіших портретів у книжці – розповідь про отця Антона Навольського, греко-католицького пароха у західно-подільському містечку Товсте. Розповідь про тихий подвиг пароха – вміння зберегти у своїх парафіян повагу до людської гідності у часи масового знищення людей – дала авторці можливість говорити й про втрачений полікультурний світ галицького містечка 20–30-их років ХХ ст. Есей названо «Реквієм для о. Навольського», однак читач розуміє, що разом з о. Навольським вшановано й пам'ять загиблих євреїв, поляків та українців. Проблема пам'яті є для авторки найсуттєвішою: вона відстежує свідчення про о. Навольського, вибирає найдрібніші згадки про трагедію містечка. З уламків пам'яті, з перекручених відомостей авторка зуміла реконструювати картину, на якій видніє постать Праведника. Свої міркування есеїстка завершує драматичним запитанням, яке вкладає в уста львівського історика: «Чому ми нічого не знаємо про таких людей?». Це запитання могло б стати лейтмотивом книжки, однак авторка уникає цього, вдало зосереджуючись не так на визнанні чи популярності героя, як на справі його життя. Пізнаємо героїв цієї книжки у дії, бачимо їхні долі, у яких прозирає українська історія. Це вмиле переплетення мікро- і макроісторії дозволяє, не втрачаючи з поля зору загальної картини, побачити справжній, не офіційний ранг її героїв.

Часто претекстом для написання тексту для Богуміли Бердиховської стає поява нового видання. Всім, хто знає авторку, відома її невгамовна пристрасть до книжок – вона ретельно відстежує всі новинки (такій поінформованості мали б заздрити і критики, і редактори), дає команду своїм агентам (зокрема й авторці цих рядків), а через тиждень чи два книжка вже стоїть у неї на полиці (тут мали б позаздрити у свою чергу організованості книгарі та гуртівники, не кажучи про бібліотекарів). Лише деякими з них бібліоманка ділиться з іншими, проте щедро і по-справжньому: її

рецензії дозволяють побачити значно більше, ніж може взріти невтаємничений читач. Авторці притаманна гострота бачення, тож не всі герої її текстів ошасливлені такою увагою. Про це з в'їдливым гумором писав уже Олександр Бойченко, тому не зупинятимуся на реакціях іменитих осіб на критичні думки Богуміли Бердиховської.

Статті «Три ілюстрації до українських шукань» та «Прапорності не такого (вже й) поганого минулого» вже відомі українському читачеві зі сторінок журналу «Критика». Це немовби колективні портрети – зображення героїв сучасних баталій за модель нової української ідентичності та за недавнє (соціалістичне) минуле, а точніше – його інтепретацію та місце в національному пантеоні чи то пак, іконостасі. Перша зі статей на прикладі трьох журналів – «Критики», «Кур'єра Кривбасу» і «Літературної України» – показує три позиції щодо минулого і сучасного; друга – фальсифікацію і маніпуляцію недавнім минулим на прикладі видавничої серії «Український портрет», підтриманої Держкомтелерадіо як суспільно-важливе видання.

До книжки Богуміли Бердиховської не ввійшли статті, присвячені польсько-українським взаєминам (за винятком знакової «Актуальність Гедройця», в якій пояснюється значення змін у польсько-українських стосунках і місце України у польській політиці). Авторка, однак, не проминає нагоди простежити «польський слід» у біографіях своїх героїв. Інколи польсько-українські стосунки видніють на першому плані портрету, як у випадку Богдана Осадчука, найбільшого у Польщі авторитету в українських справах. Часом вони прербувають на маргінесі, як у розповіді про бурхливе життя Надії Суровцової та її намагання оприлюднити історію уманської Софіївки. Трапляється, що «польський слід» набуває значення символу, прикладом чого є есей, присвячений долі Василя Стуса, в якому авторка вказує на особливе значення короткої згадки про Солідарність у «Таборовому зошиті» – провісника майбутнього українського здвигу: «Чи не від самого Києва стежу за подіями в Польщі. [...] Польша подає Україні приклад (психологічно ми, українці, близькі, може найближчі до польської натури, але в нас нема головного – святого патріотизму, який консолідує поляків). Як шкода, що Україна **ще** не готова брати уроки в польського вчителя. [...] Польша робить епоху в тоталітарному світі і готує його крах. Але чи стане польський приклад і нашим – ось питання».

Тексти, вміщені у книжці «Україна: люди й книжки», є не тільки свідченням уваги, з якою Богуміла Бердиховська стежить за українським інтелектуальним життям; вони, надруковані книжкою, склалися на образ цього життя, завдяки чому польському читачеві легше зрозуміти меандри української найновішої історії.